

De introductie van de douglas in Nederland

J. J. M. H. Willinge Gratama-Oudemans

Landgoed Schovenhorst, Putten

Het is voor mij een groot voorrecht en een grote eer aan u iets te mogen vertellen over de geschiedenis van de introductie van de douglas in de Nederlandse bosbouw. Moet ik u nog zeggen waarom? Het is u allen te goed bekend dat er nauwe banden bestaan tussen Schovenhorst en de douglas. Mijn overgrootvader, mr. J. H. Schober, kocht in januari 1848 heidegrond in de gemeente Putten en stichtte op die grond een kwekerij om door het nemen van vergelijkende proeven met in- en buitenlandse coniferen te ondervinden welke soorten al dan niet geschikt zouden zijn voor de "grote cultuur" in vergelijking met de "groveden" die in die tijd werd gebruikt voor de aanleg van bossen.

Toen in het "Tijdschrift Nederlandsche Heidemaatschappij" in 1889 werd verzocht te reageren op de vraag welke ondervinding in Nederland was opgedaan met het planten of zaaien van buitenlandse coniferen, bleek Schober er de man niet naar om die vraag onbeantwoord te laten. Op 1 april 1890 publiceerde hij een "Mededeling betreffende den groei van enige coniferen op Schovenhorst te Putten". Met betrekking tot de douglas schreef Schober toen dat deze onder de op Schovenhorst voorkomende coniferen tot de snelst groeiende kon worden gerangschikt. Hoewel de tijd nog te kort werd geoordeeld voor definitieve conclusies werden er van de douglas grote verwachtingen gekoesterd. Schober noemde het "een sierlijke, prachtige boom, helder groen van kleur, die echter niet overal geschikte grond vindt, een beschutte plaats verlangt, een weinig schaduw verdraagt, maar niet veel wind. Deze spar neemt veel plaatsruimte in, waardoor er minder stuks op een hectare kunnen groeien".

In zijn verslag vertelt Schober uitvoerig over onderzoekingen met betrekking tot de douglas in Schotland en Duitsland. In dit verband haalt hij het tijdschrift "The Garden and Forest" aan en vermeldt hij dat John Booth in "Die Naturalisation ausländischer Wald-bäume in Deutschland", uitgegeven in 1882, schrijft: "Abies Douglasi verdient den empfehlenswerthen Waldbäumen zu gezählt zu werden".

Vervolgens haalt hij aan dat Heimrich Semler in zijn "Handbuch für Forstleute, Holztechniker und Handler in Deutschland und im Auslande" met ontzag schrijft over de enorme grote uitgestrektheid waar de douglas,

die als de meest verspreide en belangrijkste boom van de Westkust van Noord-Amerika geldt, oorspronkelijk groeit.

Wat Schober echter niet vermeldt is de herkomst van de douglasbomen die hij op Schovenhorst heeft geplant (gezaaid?) en evenmin is bij mijn weten ooit gepubliceerd wat de herkomst is geweest van de in de 19e eeuw elders in Nederland aanwezige douglas-sparren.

Uiteraard heb ik van mijn kant getracht het een en ander te weten te komen over deze herkomst. Het toeval wil dat ik in de eerste plaats stuitte op een artikel in het Nederlandsch Boschbouw Tijdschrift, jaargang 1939. Dit artikel had tot titel: "Herkomstonderzoek van den Douglasspar aan de Afdeling Houtteelt van het Instituut voor Boschbouwkundig onderzoek" door professor ir. J. H. Jager Gerlings, mede namens ir. J. F. Smit en ir. J. van Soest.

Met de schrijver van dit zeer lezenswaardige artikel kan ik er niet aan ontkomen nogmaals de aandacht te vestigen op het enorme gebied waarin de douglasspar na ontdekking in 1795 door *Menzies* bleek voor te komen. Dat is van noord naar zuid langs de kust van Brits Columbia (Canada) tot in Californië en in het binneland van de Rocky Mountains in Canada tot in Mexico. Op Europa overgebracht moet men zich voorstellen een gebied in het noorden begrensd door een lijn van Londen naar de Duits/Deense grens en in het zuiden door een lijn van Oost Spanje naar Libië.

Dit grote gebied op het westelijk halfrond wordt min of meer evenwijdig aan de kust verdeeld door drie gebergtes:

- de Coastal Range
- verder oostelijk het Cascaden gebergte en
- daar weer oostelijk van de Rocky Mountains.

In zijn "Fremdländische Wald und Parkbäume, uitgegeven in 1935, onderscheidt dr. C. A. Schenck in dit grote gebied, waar de douglasspar werd aangetroffen, niet minder dan 32 verschillende klimaatsgebieden. Er zijn hoogteverschillen van 3000 meter en koude- en hittegolven treden daar vaker op dan in Europa.

Van de kust naar de Rocky Mountains verandert het klimaat van maritiem tot continentaal. Op de westhellingen van de gebergtes komt overvloedig regen voor,

terwijl de oostelijke hellingen en de daarachter gelegen gebieden zich juist kenmerken door droogte.

Hoe nu werd de douglasspar – in dit gebied – aangetroffen? Er bleken in grote lijnen drie groeivormen te onderscheiden:

- 1 Langaas de kust de groene douglas, *viridis* vorm.
- 2 In het continentale gebied de grijze douglas, de *glauca* vorm.
- 3 Daartussenin de *caesia* vorm.

Enige eeuwen bestaat er in Europa al belangstelling voor vreemde houtsoorten. Men verwachtte geringere groeiplateausen, snellere groei en betere eigenschappen van het hout in vergelijking met de gebruikelijke inheemse soorten. Vooral in Duitsland ontstond er in de tweede helft van de 18e eeuw een enorme belangstelling naar exoten.

In Engeland was, nadat admiraal Nelson de blokkade dreiging van de vloot van Napoleon door de overwinning bij Trafalgar in 1805 volledig had afgewenteld, bij vele landgoedeigenaren het verlangen naar vernieuwing sterk gegroeid. De traditionele bomen en planten spraken niet meer aan. Des te meer al het nieuwe dat in die dagen in de Engelse botanische tijdschriften werd uitgebeeld. Dat nieuws was voor een groot deel te danken aan de Amerikaanse ontdekkers *Lewis* en *Clark* die met enorme wilskracht de Westkust van Amerika afzochten. Wat zij gevonden hadden werd in ruime mate bekendgemaakt en bereikte een gretig publiek.

Het lijkt mij hier de beste plaats iets over David Douglas te vertellen. In 1799 in Schotland geboren als zoon van een bouwvakarbeider, bleek al op de lagere school dat zijn liefde uitging naar de vrije natuur. Vissen en eieren zoeken waren zijn grote liefhebberijen. Toen hij elf jaar was werd hij hulp en leerling van de tuinman op „Scone Palace” in Schotland, een oude koninklijke residentie met ongeveer 300 ha park, bos en tuin. In de winter volgde hij allerlei bijlessen met als gevolg dat hij na zeven jaar, in 1818, als tuinman werd aangenomen bij Sir Robert Preston.

In diens tuinen bevond zich toen een der grootste collecties exotische planten van Schotland, terwijl Sir Robert bovendien beschikte over een uitgebreide bibliotheek, zodat David zowel in praktijk als in theorie zijn hart kon ophalen. Na twee jaren werd hij lid van de staf van de beroemde botanische tuinen van Glasgow. Daar ontmoette hij William Jackson Hooker, professor in de botanie. Ook hij was gebiologeerd door al het nieuws dat uit de nieuwe wereld op het oude Europa afkwam en hij had bovendien de gave zeer boeiend over zijn vak te kunnen vertellen. Door hem werd David geïntroduceerd in de „Horticultural Society of London”.

In 1823 maakte David Douglas zijn eerste reis naar

de Oostkust van Amerika. Hem werd onder meer verzocht bijzondere planten en zaden te verzamelen. Overall ondervond hij waardering door zijn kennis en zijn innemende persoonlijkheid. Het was geen wonder dat hem gevraagd werd een tweede reis te ondernemen en wel naar de nog nauwelijks bekende Westkust van Amerika, in het bijzonder de monding van de Columbia-rivier. Vertrokken op 25 juli 1824, kwam hij daar via de Zuidpunt van Zuid-Amerika op 7 april 1825 aan. Enerzijds getemperd door grote ontberingen, anderzijds overweldigd door de schitterende natuur en met name door de prachtige donkere kaarsrechte sparren die later zijn naam zouden dragen, volvoerde David Douglas zijn opdracht en bracht als eerste in 1827 zaad en plantmateriaal van deze fraaie bomen naar Schotland.

Terug naar de belangstelling voor exoten in de tweede helft van de 18e eeuw.

Zoals het zo vaak met bepaalde stromingen gaat: op actie volgt reactie en zo kwam het dat men in Europa en met name in Duitsland in de loop van de 19e eeuw niets meer van exoten wilde weten totdat omstreeks 1880 het getij wederom keerde en met name de kweker John Booth uit Hamburg erin slaagde de belangstelling voor een aantal vreemde houtsoorten weer op te wekken, waaronder ook voor de douglas.

Deze trend werd door niemand minder gesteund dan door Bismarck, op wiens landgoed „Sachsenwald” 75 ha douglasopstand werd aangelegd.

Sindsdien zijn vooral in Duitsland talrijke proefvelden tot stand gekomen met douglassparren. Schenck geeft in zijn boek een belangrijk overzicht van de uitkomsten van deze proeven.

Het al dan niet gebruik maken van exoten in de Nederlandse bosbouw – het vóór en tegen daarvan – is een vraagstuk op zich, dat vandaag de dag nog niet uit de wereld is. In 1899 werd door de Heidemaatschappij de zogenaamde Exotencommissie ingesteld met als taak onderzoek te verrichten en proeven uit te voeren, teneinde de betekenis en bruikbaarheid vast te stellen van exoten voor de Nederlandse bosbouw.

Maar dat is niet het onderwerp van mijn inleiding en dit laat ik nu dan ook rusten.

Vast staat dat hoe dan ook met vele andere exoten de douglasspar – en wel speciaal de groene douglas, de *viridis* vorm – uit de bossen in Europa niet meer kan worden weggedacht.

Volgens professor Jager Gerlings zijn in Nederland de eerste douglassparren aangeplant op het Loo, omstreeks 1857. De herkomst hiervan is echter onbekend en uit navraag bij de houtvester van het Loo bleek mij dat van bomen uit omstreeks 1857 daar in het geheel niets bekend is en dat de eerste bomen daar pas in de jaren rond 1880 waren aangeplant.

Verwarring dus! Die wordt nog erger omdat Buis in zijn voortreffelijke proefschrift "Historia forestis", 1985, blz. 725, vermeldt dat de douglas in 1835 in Nederland is ingevoerd, echter zonder verdere toelichting. In het aprilnummer van de jaargang 1955 van het Nederlands Bosbouw Tijdschrift komt een artikel voor met als kop: "Honderd jaar Nederlandse Douglas".

Het begint met te vermelden dat van ongeveer 1856 af de douglas in verscheidene landen van het vaste land van Europa werd ingevoerd, waarschijnlijk het eerst in Nederland. En ook hier staat weer dat de oudste bomen op het Loo tenminste van 1857 zijn. Aangenomen werd dat het zaad van deze eerste douglas-sparren op het vaste land afkomstig is van enkele in 1828 in Schotland uitgezaaide exemplaren.

In hetzelfde nummer schrijven mijn tante, mevrouw Hacke-Oudemans, en mijn vader eveneens dat de oudste exemplaren van de douglas in 1857 in Nederland op het Loo zijn geplant.

In 1860 werd de douglas in Denemarken ingevoerd en in Duitsland zou de aanplant omstreeks 1870 zijn begonnen.

Zij vermelden dat Schober al in 1868 een catalogus uitgaf waarin de douglas naar gelang van de grootte door hem wordt aangeboden voor f 12,- tot f 20,- per stuk. Gezien de toenmalige waarde van de gulden in vergelijking met die van vandaag, was dat een bijzonder hoge prijs, zodat aangenomen mag worden dat een douglas in die tijd wel een grote bijzonderheid was. Maar daartegenover kan met recht worden gezegd dat men toen toch al geruime tijd over douglaszaad en jonge planten moet hebben kunnen beschikken.

Onderzoekers waren er bij nasporingen naar de herkomst van de douglas achtergekomen, dat in Schotland in 1862 een rapport was verschenen van *Robert Hutchison* over 30 jaar waarnemingen aldaar, in hoofdzaak met betrekking tot de resultaten van de douglas. Nasporingen naar dat rapport bleven aanvankelijk zonder succes, maar via de bibliothecaris van de Koninklijke Bibliotheek werd een kopie van dit rapport bij het "British Museum" te Londen verkregen. Dit rapport houdt in dat Hutchison op 50 plaatsen in Schotland de douglas had aangetroffen. Voor de bijzondere belangstellenden wil ik er op wijzen dat in het Nederlands Bosbouw Tijdschrift 1955 blz. 83 een staat van diens waarnemingen is opgenomen.

Ook van andere zijde bestond er in die tijd belangstelling voor de douglas. In het archief van Huis Bergh te 's Heerenberg berust een brief betreffende douglaszaad, door de Nederlandse Regering betrokken uit Brits Columbia. Het betrof zaad van bomen die 300 voet hoog (dus ca. 90 meter) en 9 voet in middellijn waren. Dit zaad is toen verdeeld over de houtvesterijen

Montferland en Wisch, maar wat er van terecht is gekomen is helaas niet boven water gebracht.

In 1877 vond in Amsterdam een internationaal botanisch congres plaats. Het verslag van dit congres is uitgegeven bij A. W. Sijthoff te Leiden. Schober heeft op dat congres met betrekking tot de douglas een betoog gehouden waarin hij in de eerste plaats op de waarnemingen van Hutchison wees. Vervolgens vertelde hij dat hij tussen 1848 en 1860 zaad uit Amerika betrok. Jammer genoeg vermeldt hij de plaats van herkomst niet. Van de oudste aanwezige douglas oogste Schober zaad. Het verslag vermeldt dat de zaailingen van de 2e generatie toen, dat is dus in 1877, al 3 meter hoog waren. Ter verkrijging van de graad van Doctor in de Landbouwkunde schreef ir. J. de Hoogh in 1925 zijn in bosbouwkringen alom bekende proefschrift, genaamd een "Bijdrage tot de kennis van den groei van *Pseudotsuga taxifolia* Britton" in Nederland in verband met zijn betekenis voor den Nederlandschen Bosbouw."

De door mij genoemde "Exoten Commissie" nam in 1923 het initiatief tot een gedetailleerd onderzoek naar verschillende in ons land aanwezige exoten. Wegens de tot op dat tijdstip verkregen ervaringen kwam de groene douglas voor dat onderzoek het eerst in aanmerking. Onder andere was in het Tijdschrift van de Nederlandse Heidemaatschappij gewezen op de gunstige ontwikkeling van de Douglas in Nederland.

Het door de Exoten Commissie gewenste onderzoek werd toen aan De Hoogh opgedragen en het resultaat is door hem in zijn proefschrift vastgelegd. Voor hen die verdergaande belangstelling voor de douglas als zodanig hebben dan in het kader van deze bijeenkomst verantwoord is, raad ik lezing van dit proefschrift in hoge mate aan.

Ik bepaal mij tot de conclusies. Speciaal wijs ik op de constatering dat het verspreidingsgebied van de douglas in het westen van Noord-Amerika bijzonder groot is en dat men derhalve zaad moet betrekken uit een gedeelte dat wat het klimaat en de bodemgesteldheid betreft vergelijkbaar is met deze factoren in Nederland. In het algemeen is De Hoogh van mening, dat met inachtneming hiervan gunstige verwachtingen kunnen worden gekoesterd van de aanplant in ons land van de groene douglas.

De Hoogh's slotconclusie luidt dat de douglas als bosboom met bijzonder groot produktievermogen, hout van goede kwaliteit, daarbij weinig onderhevig aan calamiteiten en met goede bodemverplegende eigenschappen zeker de Nederlandse bosbouw zal verrijken.

Voorts concludeert De Hoogh dat het uiterst gewenst is dat door verder onderzoek, met name aangaande het herkomstvraagstuk, onze kennis omtrent

de groene douglas wordt uitgebreid en onze ervaringen worden aangevuld.

Van groot belang is dat, kennelijk op instigatie van De Hoogh, het voormalige Rijksbosbouwproefstation in 1923 is begonnen met dit herkomstenonderzoek. Het doel van dit onderzoek was – zoals dr. B. Veen in 1951 in zijn proefschrift "Herkomstenonderzoek van de douglas in Nederland" schrijft – een beeld te krijgen van de ontwikkeling van de groene douglas in de bossen hier te lande en ervaring op te doen met betrekking tot betere of minder gunstige groei.

Veen haalt Hesselink, directeur van het Rijksbosbouwproefstation, aan met diens constatering dat, ondanks het feit dat in Nederland verschillende goed groeiende douglasbossen aanwezig zijn, geheel onbekend is gebleven uit welke streken van Noord Amerika het zaad daarvan afkomstig is.

Met deze constatering prijs ik mij gelukkig, want nu behoef ik mij minder bezwaard te voelen in mijn voornemen om daar achter te komen niet te zijn geslaagd.

Het Rijksbosbouwproefstation heeft tussen 1923 en 1932 zaad uit Amerika betrokken afkomstig van 33 verschillende groeiplaatsen aldaar en uit ons eigen land van twee groeiplaatsen. Hiermede werden 133 proefvelden aangelegd. Door de opheffing van het

proefstation stagneerde het onderzoek. Pas in 1937 kon het Instituut voor Bosbouwkundig Onderzoek aan de LH te Wageningen dit zo noodzakelijke onderzoek wederom ter hand nemen.

Verdere behandeling van dit onderzoek – dat nog in lengte van jaren moet worden voortgezet – zou betekenen dat ik mijn boekje te buiten ga, met andere woorden: het behoort niet meer bij het onderwerp van mijn inleiding. Ik volsta dan ook met mijn stelling te poneren dat de voorlopige conclusie van professor Jager Gerlings, inhoudende voorkeur voor de viridis groeivorm van de douglas en met name die uit het gebied Chilliwack, B. C. mij volledig juist lijkt. In het algemeen geloof ik stellig dat de douglas niet meer weg te denken is uit ons Nederlandse bos, integendeel de douglas is een verrijking daarvan.

Gaarne wil ik mijn verhaal beëindigen met het noemen van een treffend bewijs van de glorie van de douglas:

In 1955 is in Kew Gardens bij Londen een vlaggestok geplaatst van hout uit één stuk. De exacte lengte was ruim 65 meter en de top had een middenlijn van 30 cm. Ik behoef u niet meer te zeggen dat het een douglas betrof. Ik hoop binnen afzienbare tijd te gaan kijken of hij er nog staat.

MEER DAN 100 JAAR
Fa. J. van der Krol

VERPLEGING EN EXPLOITATIE
VAN AL UW BOSSEN
INKOOP VAN ALLE RONDHOUT

SPECIALIST IN VELLINGEN EN DUNNINGEN DIE MET MEER
DAN NORMALE ZORG DIENEN TE GESCHIEDEN

Maartensdijkseweg 12 - 3723 MC Bilthoven - Tel. 02156-221